

qualities of a person. It is shown that on the background of socio-economic transformations that occur in the modern Ukrainian society, visvis moral problems, in particular related to the moral education of children and adolescents.

Covered the various approaches to understanding patterns of moral development, special attention is paid to the views of college. Disclosed logic identify the main indicators of development of moral consciousness of the individual. Analyzed, based on the empirical material, the level of development of morality among seniors taking into account the factor of gender. Established the link between gender and level of conscientiousness high school students on how to "Scale conscientiousness ($r=0,568$; $p=0.009$).

Found that 15% of boys and 5% girls are gumoralnom the level of development of consciousness, the vast majority of pupils reached the conventional level of morality – 65% of boys and 50% girls and 20% boys and 40% girls in this age already have their own sustainable attitude to questions of morality, based on my opinion and experience. Extended position that gender balance of the staff of the high school creates the best preconditions for the development of the moral qualities in the educational process.

Key words: moral, morality, moral self-consciousness, gender, teen age.

Отримано: 24.05.2014 р.

УДК 341.413:347.963 – 051

Бевзюк І.М.

ОСОБИСТІСНІ ЗМІНИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ

Бевзюк І.М. Особистісні зміни комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури. У статті представлено результати формульованого експерименту в контексті особистісних змін комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури, які відбулися в процесі впровадження тренінгу покомпонентного розвитку комунікативних навичок та якостей. Надано кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, показана динаміка розвитку показників організаторських та комунікативних схильностей (за тестом КОС), рефлексивності, комунікативності та лідерства (за тестом Л.Терстоуна), стратегії поведінки у конфлікті (за тестом К.Томаса), емпатійних тенденцій (за методикою емпатійних здібностей В.Бойка), мотивації до успіху (за методикою Т. Елєрса "Діагностика мотивації до успіху"), оцінка інтернальності (за методикою діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж.Роттера) з урахуванням статистичних відмінностей за t-критерієм Ст'юдента.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікативні навички, конфліктологічна компетентність, особистісні зміни, інтернальність, рефлексивність, емпатійні тенденції.

Бевзюк І.Н. Личностные изменения коммуникативной компетентности будущих работников прокуратуры. В статье представлены ре-

зультаты формирующего эксперимента и личностных изменений коммуникативной компетентности будущих работников прокуратуры, которые произошли в процессе внедрения тренинга покомпонентного развития коммуникативных навыков и качеств. Представлено количественный и качественный анализ полученных результатов, показана динамика развития показателей организаторских и коммуникативных склонностей (тест КОС) рефлексивности, коммуникативности и лидерства (тест Л.Терстоуна), стратегий поведения в конфликте (тест К.Томаса), эмпатийных тенденций (методика эмпатийных способностей В.Бойко), мотивации к успеху (методика Т.Элерса "Диагностика мотивации к успеху"), оценка интернальности (методика диагностики субъективного контроля Дж.Роттера) с учетом статистических отличий по t-критерию Стьюдента.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникативные навыки, конфликтологическая компетентность, личностные изменения, интернальность, рефлексивность, эмпатийные тенденции.

Постановка проблеми. У практиці розвитку комунікативної компетентності, і професійної зокрема, провідне місце займають активні методи навчання, серед яких особливого визнання набув соціально-психологічний тренінг. Саме у рамках цього методу ефективно реалізуються технології особистісного розвитку та розвиток комунікативних здібностей [1; 2; 3]. Основним механізмом особистісних змін у процесі соціально-психологічного тренінгу вважається механізм усвідомлення та переживання особистістю власного досвіду спілкування із подальшим перенесенням цього досвіду у більш широке коло соціальних та професійних зв'язків.

Метою статті є висвітлення результатів формуального експерименту та особистісних змін комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури, які відбулися в процесі впровадження тренінгу покомпонентного розвитку комунікативних навичок та якостей.

Виклад основного матеріалу. На етапі формуального експерименту відбувалась перевірка результативності розробленого та апробованого тренінгу з розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури. До блоку діагностичного інструментарію були включені наступні методики: КОС (оцінка комунікативних та організаторських здібностей), тест Л.Терстоуна, тест К.Томаса, тест емпатійних тенденцій В.Бойка, методика Т.Елерса "Діагностика мотивації до уникнення невдач", методика РСК Роттера (професійна інтернальність). Ефективність запропонованих методів перевірялась за допомогою методів математичної статистики. У таблиці 1 показана динаміка показників організаторських та комунікативних схильностей, оцінених за тестом КОС [4], з урахуванням статистичних відмінностей за t-критерієм Ст'юдента.

Таблиця 1

Середні показники організаторських та комунікативних схильностей у експериментальній та контрольній групах до та після експерименту

Схильності	ЕГ (n=30)			КГ (n=30)		
	до експер	після експер	t-критер.	до експер	після експер	t-критер.
Організаторські	0,64	0,75	2,80*	0,63	0,68	1,88
Комунікативні	0,56	0,69	5,45**	0,58	0,64	2,21

Примітка: * – похибка на рівні $p < 0,05$, ** – похибка на рівні $p < 0,01$.

Отже, згідно отриманих даних за методикою КОС, у експериментальній групі значущі зміни відбулися у показниках організаторських схильностей на рівні 0,05%, комунікативних – на рівні 0,01% (табл.1). Середній показник організаторських схильностей по групі, після експерименту піднявся з середнього рівня до високого (0,75 бали), не перетнувши межі дуже високого, так само як і показник комунікативних схильностей (до експерименту – 0,56 б. – середній рівень, після експерименту – 0,69 б. – високий рівень). У контрольній групі також підвищення спостерігаються, але менш значні (організаторські схильності піднялись на 0,05 б., комунікативні – на 0,06 б.), і за статистичним критерієм Ст'юдента t-емпіричне не перевищило t-критичного. Ці дані майже співпадають з даними самооцінок комунікативної компетентності студентів і підтверджують ефективність впровадженої розвивальної програми.

Результати динаміки шкал тесту Л.Терстоуна [4] рефлексивність, комунікативність та лідерство представлено у таблиці 2, у якій також відображено показники t-критерію Ст'юдента, що доводять чи спростовують статистичну значущість відмінностей.

Таблиця 2

Рівні показників шкал тесту Л.Терстоуна до та після експерименту у досліджуваних групах

Шкали	ЕГ (n=30)			КГ (n=30)		
	до експер.	після експер.	t-критерій	до експер.	після експер.	t-критерій
Рефлексивність	21,4	34,1	6,54**	24,2	27,2	0,53
Лідерство	25,4	28,2	2,12	23,6	24,4	0,13
Комунікативність	28,9	34,6	4,18**	30,7	30,9	0,04

Примітка: * – похибка на рівні $p < 0,05$, ** – похибка на рівні $p < 0,01$.

Статистичний аналіз довів значуще підвищення рівнів рефлексивності та комунікативності в експериментальній групі та відсутність

значних змін за цими показниками у контрольній групі. У експериментальній групі середній показник рефлексивності вийшов на високий рівень вираженості у порівнянні з середнім рівнем до експерименту (21,4 б. до експерименту та 34,1 б. після). На останньому занятті, коли студенти висловлювали своє враження від тренінгу, неодноразово лунали слова задоволення саме за розвиток цієї властивості. Як висловився Дмитро К.: "Я тепер не боюсь залишатись зі своїми думками наодинці. Більше того, подібні вправи стали необхідною складовою мого дня, моєї діяльності і, думаю, мого життя".

Шкала лідерства не показала статистичних відмінностей до та після експерименту в обох групах (25,4 б. до експерименту та 28,26. після у експериментальній групі, 23,6 б. до та 24,4 б. після експерименту у контрольній групі). Подібні результати ми беззастережно відносимо до впливу роботи студентів у тренінгу, оскільки рефлексією супроводжувались не тільки підсумки дня роботи, а майже всі завдання. Висловлення свого почуття, своїх думок, вражень вже після декількох занять стала сприйматись учасниками не стільки потребою у виконанні правил тренінгу, скільки суб'єктивною потребою ці думки, почуття відстежувати, вчитись їх трансформувати у слова, інколи у метафоричні висловлювання, проте максимально відверті і щирі. Також корисними стали подібні прийоми у тренінгу через можливість почути і порівняти свою думку з іншою, свої почуття з іншими. Такі оцінки ми отримали під час обговорення зі студентами експериментальної групи їх враження від занять.

Шкала комунікативності, яка і на початку експерименту мала найвищі результати і у експериментальній (28,9 б.) і у контрольній (30,7 б.) групах, також зазнала статистично значущого підвищення, але тільки у експериментальній групі (28,9 б. та 34,6 б. відповідно). Такі результати доводять корисність інтерактивних форм роботи у підготовці спеціалістів у сфері діяльності, що передбачає широкі контакти з різними людьми. Створені у тренінгу умови виконання завдань у парах, трійках, мікрогрупах із постійно змінними партнерами (що постійно нами контролювалось), дозволило цей показник підняти до ще вищого рівня.

Відсутність значущої динаміки у показниках лідерства і в експериментальній групі, показує невисоку ефективність впроваджених у тренінгу завдань і більшу їх спрямованість на групову взаємодію. Вважаємо, що подібну якість можна розвивати іншими, більш короткими спеціалізованими тренінгами для цільової аудиторії.

Наступний показник – конфліктологічна компетентність. Зміни стратегій поведінки майбутніх фахівців прокурорської діяльності у конфлікті, виражені у середніх показниках представлено у таблиці 3.

Стратегії поведінки у конфлікті учасників експериментальної та контрольної груп до та після експерименту

Стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях	ЕГ (n=30)			КГ (n=30)		
	до експер.	після експер.	t-критерій	до експер.	після експер.	t-критерій
Конкуренція	5,6	4,9	2,03	4,8	4,6	0,18
Прийняття	6,8	5,8	2,31*	7,1	7,6	1,41
Компроміс	7,2	8,8	4,07**	6,8	7,4	1,23
Уникнення	5,9	5,3	0,57	6,4	6,8	0,48
Співробітництво	7,3	9,4	6,64**	7,5	8,1	1,34

Примітка: * – похибка на рівні $p \leq 0,05$, ** – похибка на рівні $p \leq 0,01$.

Отже, співставлення результатів тесту К.Томаса до та після експерименту засвідчило значущі зміни у шкалах "співробітництво", "компроміс" та "прийняття" на високому статистичному рівні у 0,01% в експериментальній групі. Студенти, які брали участь у тренінговій роботі, усвідомили перевагу таких стратегічних векторів поведінки у конфлікті, як пошук альтернатив та прагнення досягти згоди за рахунок взаємних поступок. Зросла у експериментальній групі також кількість тих студентів, які відчували неефективність та тимчасовість зняття напруження при поступках у конфлікті та прийнятій позиції, коли жертва власними інтересами не виправдовує себе.

У той же час у контрольній групі не виявлено значущої динаміки, як ми вважаємо, через брак відповідної інформації і можливість відчутти переваги конструктивних стратегій поведінки. І, незважаючи на те, що стратегія співробітництва у контрольній групі залишилась переважаючою (8,1 б.), ці результати все ж поступаються результатам експериментальної групи, де цей бал зазнав підвищення (з 7,3 б. до експерименту до 9,4 б. – після експерименту).

Отже, загальний показник емпатії у експериментальній групі перетнув межу середнього рівня (24,7 бали до експерименту) і досяг високого рівня (30,3 бали після експерименту), що є значущою зміною на рівні 0,05% (текспер. =3,45). Найбільш чутливими до розвивальних впливів виявились у експериментальній групі показники раціонального каналу емпатії (4,1 б. – до експерименту, 5,4 б. – після) та емоційного (4,0 б. – до експерименту, 5,2 б. – після). Емоційний канал емпатії забезпечує роль сполучної ланки між людьми і характеризує здатність людини співпереживати, розуміти внутрішній світ інших людей, прогнозувати їх поведінку і ефективно впливати. Розвиненість цієї якості сприяє гуманістичній спрямованості спілкування.

**Середні показники вираження емпатійних тенденцій
у досліджуваних групах**

Емпатійні тенденції	ЕГ (n=30)			КГ (n=30)		
	до експер.	після експер	t-критер.	до експер.	після експер	t-критер
Раціональний канал	4,1	5,4	4,34**	4,3	4,5	0,14
Емоційний канал	4,0	5,2	4,11**	3,8	3,9	0,06
Інтуїтивний канал	3,6	4,5	3,21*	3,7	4,2	1,16
Установки, що сприяють емпатії	4,9	5,6	2,57*	4,7	5,1	1,45
Проникаюча здібність	3,9	4,7	3,16*	4,4	4,3	0,09
Ідентифікація	4,2	4,9	2,01	4,1	4,5	0,67
Загальний показник	24,7	30,3	3,45*	25,0	26,5	1,03

Примітка: * – похибка на рівні $p \leq 0,05$, ** – похибка на рівні $p \leq 0,01$.

Підвищення даної властивості у студентів експериментальної групи ми пояснюємо емотивною спрямованістю більшості інтерактивних вправ, забезпеченням на тренінгу умов прихильного ставлення один до одного, виведенням гуманістичного ставлення у спілкуванні на рівень ціннісної професійної якості. Саме інтерактивні вправи забезпечили також ефективність розвитку раціонального каналу емпатії, що зумовлює спонтанний інтерес до іншої особистості і відкриває шлях інтуїтивного відображення партнера.

Інтуїтивний канал до експерименту мав найнижчі результати по обох групах (3,6 б. та 3,7 б. відповідно), проте й цей показник зазнав змін у експериментальній групі, дозволивши її учасникам навчитись діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про співбесідника. Цьому у чималому ступені сприяли вправи з невербальної комунікації та отримані знання про механізми соціальної перцепції.

Позитивні установки, що сприяють емпатії, були до експерименту і залишились після найбільш високими в експериментальній групі (4,9 б. та 5,6 б. відповідно). Подібні установки значно розширюють діапазон емоційної чуйності і емпатичного сприйняття, а тому з необхідністю підтримувались протягом усіх занять спецкурсу.

Створення на заняттях атмосфери довіри, відкритості, навіть деякої задушевності зумовили підсилення такої емпатійної властивості, як проникаюча здатність (3,9 б. до експерименту та 4,7 б. – після), розвиток якої дозволяє особистості володіти напруженими ситуаціями спілкування, знижувати підозрілість та недовіру.

Незначуще підвищення виявилось лише за показником ідентифікації (4,2 б. до експерименту та 4,9 б. – після), що забезпечує легкість,

рухливість, гнучкість емоцій. Вважаємо, що ця властивість набуде свого розвитку у студентів з досвідом застосування навченого на практиці, коли технологічність нового перейде у площину вільного спілкування.

У контрольній групі зміни не виявились значними і відчутними до статистичного t-критерію як по загальному показнику емпатії, так і по окремим її властивостям (таблиця 4).

Підвищення мотивації студентів до вдосконалення професійно-важливих якостей і комунікативної компетентності, зокрема, стояло одним із завдань тренінгу. Забезпечення ефективності вирішення цього завдання планувалось шляхом підтримки постійного інтересу студентів до поставленої проблеми, знаходження ними особистісного сенсу у розвитку та подальшому саморозвитку та самовдосконаленню професійної компетентності. На заняттях ми прагнули, щоб кожний учасник відчув свою успішність та ефективність якщо не у кожному, то принаймні більшості виконуваних робіт. Ми постійно давали позитивний зворотний зв'язок на кшталт "Це було здорово, Андрію, дуже доречно висловлювання", або "Не можу залишити поза увагою сьогоднішню роботу Вероніки, яка своєю активністю підтримувала усю групу". Також ми стимулювали самих учасників давати не тільки і не тільки критичні оцінки, а й, переважно, позитивний зв'язок своїм товаришам. Цьому сприяло і традиційне завершення кожного заняття, де кожний міг отримати і надати іншому "психологічне погладження".

Результати динаміки показників мотивації до успішності представлено у таблиці 5.

Таблиця 5

Рівні мотивації у експериментальній та контрольній групах до та після експерименту

Рівні мотивації	ЕГ (n=30)				КГ (n=30)			
	до експер.		після експер.		до експер.		після експер.	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Низька мотивація до успіху	0	0	0	0	0	0	0	0
Середня мотивація	16	53,3	7	23,3	15	50,0	12	40,0
Висока мотивація	11	36,6	15	50,0	10	33,3	13	43,3
Дуже висока мотивація	3	10,0	8	26,6	5	16,6	5	16,6

Як у контрольній, так і у експериментальній групах, низької мотивації до успіху не виявив жоден з опитуваних. Ми це пояснюємо особливостями контингенту досліджуваних, які обирали для майбутнього фаху прокурорську діяльність, пов'язану з високим ступенем прагнення до успіху. Проте, середній рівень мотивації, що все ж таки не є достатньо необхідним як для професії в цілому, так і для комунікативної компетен-

тності, зокрема, виявили майже половина усіх досліджуваних у обох групах (53,3% та 50,0%) до початку експерименту. Після експерименту рівні мотивації у експериментальній групі зазнали позитивних змін, через збільшення кількості тих, хто виявив високу (з 36,6% до експерименту та 50,0% – після) мотивацію та дуже високу (з 10,0% до експерименту та 26,6% – після), і відповідне зниження тих, хто виявляв середній – недостатній – її рівень (з 53,3% до експерименту та 23,3% – після).

Контрольна група такої динаміки не показала. Статистична перевірка за методом χ^2 критерію Пірсона підтвердила значущість змін тільки у експериментальній групі на рівні похибки, що не перевищує 0,01% ($\chi^2_{\text{крит.}} = 52,20$, $\chi^2_{\text{емпир.}} = 52,56$).

Наявність подібного результату ефективності зумовлена, на нашу думку, структурою розробленого спецкурсу, насиченістю тренінгових занять інтерактивними вправами, що стимулювали підвищення прагнення до успішності. Наявність невдач супроводжувалась не критикою, а стимулюванням до визначення їх причини та пошуку шляхів подолання. Принцип ефективності методів, покладений в основу тренінгу, надавав можливості учасникам відпрацьовувати техніку до тих пір, поки вона у них не виходила, долаючи, тим самим, невпевненість і надаючи відчуття успішності реалізації намічених цілей. Таким чином, розвиток мотивації відбувався скоріше не прямим, а опосередкованим способом, не зменшуючи ефективності.

Останній із показників комунікативної компетентності, що піддавались перевірці у контрольному зрізі, це можливість майбутніх прокурорів брати на себе відповідальність за комунікативний процес. У другому розділі ми об'рунтовували вибір оцінки цієї властивості через оцінку інтернальності суб'єкта у виробничих відносинах та міжособистісному спілкуванні, шкали яких містять опитувальник Роттера у адаптації Є. Бажинова, С. Голинкіної, О. Еткінда [4]. Результати викладено у таблиці 6.

Таблиця 6

Середні показники інтернальності у експериментальній та контрольній групах до та після експерименту

Шкали інтернальності	ЕГ (n=30)			КГ (n=30)		
	до експер.	після експер.	t-критерій	до експер.	після експер.	t-критерій
Інтернальність у виробничих відносинах	7,4	7,8	0,35	7,2	7,4	0,21
Інтернальність в області міжособистісних відносин	6,9	8,3	2,38*	6,7	6,9	0,22

Примітка: * – похибка на рівні $p < 0,05$, ** – похибка на рівні $p < 0,01$.

Згідно статистичній перевірці за методом Ст'юдента, інтервальність у виробничих відносинах не зазнала значних змін у обох групах при повторному діагностуванні. Проте, значущі зміни виявились у експериментальній групі за показником інтервальності в області міжособистісних відносин на рівні 0,05% (текспер.=2,38). Це ще одне з позитивних досягнень виконаної роботи, оскільки продемонструвало підвищення усвідомлення студентами, які брали участь у спецкурсі, значення власної активності у формуванні та підтримці комунікативного процесу. Те, що у контрольній групі цієї позитивної динаміки не відбулось, ми дану ефективність приписуємо впливу саме тренінгу.

Розуміючи, що компоненти емоційної врівноваженості, які значною мірою зумовлені психічними природними особливостями особистості, корегувати в рамках тренінгу навряд чи можливо, ми такого завдання і не ставили. Проте, ми вважаємо, що недоліки неврівноваженості можна компенсувати шляхом оволодіння технологіями, на що і було затрачено чимало часу та уваги у тренінгу.

Якісну оцінку впровадженого тренінгу ми отримали шляхом опитування самих студентів про результати їх участі та методистів, які керували магістерською практикою студентів і мали можливість оцінити якість їх комунікативної підготовки. Окрім зворотного зв'язку, що мав місце на останньому заняття тренінгу, де студенти висловлювали свої враження, перш за все від своїх досягнень, ми попросили їх також після проходження практики на базі районної прокуратури написати невеличкий відгук у довільній формі, що саме у тренінгу допомогло їм особисто у реалізації завдань практики, що потребували комунікації у тій чи іншій формі.

Наведемо декілька прикладів оцінок:

- Марія К. "Особисто для мене корисними виявились теоретичні знання з основ психології спілкування, особливо в галузі соціальної перцепції. Перевага їх представлення у тренінгу полягає у чіткій структуризації і ілюстрації прикладами із життя та професійних ситуацій. Цікаво було під час практики спостерігати, як діють механізми стереотипізації або каузальної атрибуції. Адже раніше я навіть не звертала на це увагу. Конфліктологія мене також зацікавила, бо завжди прагнула обходити конфліктну ситуацію, не заподіювати напруження, можна сказати – я їх побоювалась, бо вважала непрофесійним конфліктувати. Тепер конфлікт для мене отримав нове уявлення, що сприяло підвищенню впевненості у можливості його розв'язати, не втративши професійність, а більш того, її продемонструвати. Тим, більше, що як показала практика, конфліктів у нашій діяльності важко уникнути. Звичайно важко відразу включити ці знання у професійні навички, проте,

впевнена, що знаючи тепер безліч цих премудростей точно вже не зможу їх не враховувати у спілкуванні. Більше того, я вже їх враховую";

- Михайл В. "Тренінг оцінюю позитивно через високу концентрацію його зв'язку з професійними та життєвими ситуаціями комунікативної взаємодії. Наша діяльність пронизана спілкуванням. Багато паперової роботи, але основа професійності, на мій погляд, все ж таки в уміння тримати і керувати процесом спілкування. Ми не тільки і не стільки оперуємо законами, скільки несемо відповідальність за отримання справедливості учасників процесу у суді. Для цього потрібно добре розбиратися у людях. Мені в цьому плані корисними стали знання та уміння інтерпретувати невербальні сигнали співбесідника. Важче самому навчитися ними керувати, проте, впевнений, що з практикою, поступово і ці уміння перейдуть у стійкі навички. Під час практики доводилось неодноразово їх пригадувати, коли проводили особистий прийом громадян з різних питань трудового та земельного законодавства".

Методисти відмітили під час практики більшу впевненість та активність студентів, які брали участь у тренінгу, на відміну від тих, хто залишився поза його впровадження. Зауважили на те, що ці студенти з більшим бажанням брались за справи, пов'язані із розглядом звернень громадян і особистим спілкуванням з ними; після відвідувань судових засідань, участі у проведенні допитів із підозрюваними у кримінальних справах збирались групами та обговорювали виступи у суді юристів, поведінку обвинувачення та захисту, постановку питань тощо. Майже всі учасники експериментальної групи отримали високі бали з практики.

Висновки. Таким чином, у рамках розробленого тренінгу відбувається формування більшості виділених нами складових професійної комунікативної компетентності майбутніх прокурорів, і в першу чергу особистісних.

У процесі впровадження тренінгу отримані наступні результати: відбулось підвищення загального рівня комунікативної компетентності майбутніх працівників прокуратури та її окремих складових, чому сприяло ознайомлення та відпрацювання ряду технік спілкування (ведення діалогу, публічного виступу, постановки питань, активного слухання, самопрезентації тощо); підвищилась конфліктологічна компетентність студентів, що виявилось у перевазі конструктивного вирішення конфліктних ситуацій; студентами усвідомлені мотиви розвитку та подальшого саморозвитку професійної комунікативної компетентності; підвищився загальний рівень емпатії, зокрема таких її виявів, як емоційний та раціональний канал і проникаюча здібність; зросла відповідальність студентів за процес спілкування та взаємодії з оточенням; зросла здатність до рефлексії (рефлексивність); виправданою є стратегія по-

компонентного розвитку складових комунікативної компетентності, які вдало інтегруються у загальну професійну якість.

Список використаних джерел

1. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники / И.В. Вачков. – М. : Ось-89, 1999. – 224 с.
2. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально – психологический тренинг / Л.А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 19ВЭ. – 216 с.
3. Петровская Л.А. Обучение общению как форма социально-психологического воздействия на межличностное восприятие. / Л.А. Петровская // Вопросы психологии познания людьми друг друга и общения. – Кн. 2. – Краснодар : Изд-во Кубанского ун-та, 1978. – С. 22-29.
4. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / [ред.-сост. Райгородский Д. Я.]. – Самара, 1998. – 672 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Vachkov I.V. Osnovy tehnologi grupovogo treninga. Psihotehniki / I.V. Vachkov. – М. : Os'-89, 1999. – 224 s.
2. Petrovskaja L.A. Kompetentnost' v obshhenii. Social'no – psihologicheskij trening / L.A. Petrovskaja. – М. : Izd-vo MGU, 19VJe. – 216 s.
3. Petrovskaja L.A. Obuchenie obshheniju kak forma social'no-psihologicheskogo vozdejstvija na mezhlichnostnoe vosprijatie. / L.A. Petrovskaja // Voprosy psihologii poznanija ljud'mi drug druga i obshhenija. – Кн. 2. – Krasnodar : Izd-vo Kubanskogo un-ta, 1978. – S. 22-29.
4. Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy / [red.-sost. Rajgorodsk'kij D. Ja.]. – Samara, 1998. – 672 s.

Bevzyuk I.M. The personality changes of communicative competence of future prosecutors. *The outcomes of a formative experiment in the light of the personality changes of communicative competence of future prosecutors that have taken place in a process of implementing the training of pro-component development of communication skills and qualities are presented in the article.*

The purposeful work has resulted in formation of most of specified components of professional communicative competence of future prosecutors and in the first place professional ones, namely: gnostical component (knowledge of verbal and non-verbal means of communication; knowledge of methods and ways of communication including personal ones (effective/ineffective); developed reflexion, adequate self-analysis of personal communicative competence); communication-behavioral (developed communication and organizational skills; ability to initiate and maintain dialogical contact with interlocutor; ability to apply constructive strategies of behavior to a conflict situation), emotional-volitional (emphaty, self-

discipline), motivational (humanistic attitude, achievement motivation, professional internality-responsibility).

The quantitative and qualitative analysis of gained outcomes is given; the progress dynamics of indicators of organizational and communicative propensities (according to the KOS test), reflexivity, communicativeness and leadership (according to the test of Terstoun L.), conflict behavior strategies (according to the test of Tomas K.), emphatic tendencies (according to the methodic of emphatic abilities of Boyko V.), achievement motivation (according to the methodic of Elers T. "The achievement motivation diag-nostics"), internality assessment (according to the J. Rotter methodic for diagnostics of level of subjective control) by reference to statistic differences following Student's t criterion are shown.

Key words: communicative competence, communication skills, conflictological competence, personality changes, internality, reflexivity, emphatic tendencies.

Отримано: 20.08.2014 р.

УДК 159.923 : 355.12 (045)

Блінов О.А.

ДЕФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УНАСЛІДОК УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Блінов О.А. Деформація особистості військовослужбовців унаслідок участі в бойових діях. У статті охарактеризовані психологічні типи військовослужбовців, які в бойових умовах поділяються на "задумливих", "досвідчених" і "реактивних", а також "старичків", "зламаних", "надламаних", "придуркуватих" і "розлючених". Бойовий стрес класифікується на 1-й, 2-й і 3-й ранги. Початковий бойовий стрес – це бойовий стрес 1-го рангу. До нього відносимо воїнів, яких називають "тими, хто вибухнув", "відважними", "паралізованими", "обачними". Бойовий стрес 2-го рангу спостерігається у "надломлених", а бойовий стрес 3-го рангу мають військовослужбовці "зламани", "придуркувати", "розлучені". Ступінь травматизації психіки людини в екстремальних умовах діяльності залежить в першу чергу від характеристик його нервової системи, особливо це стосується її сили і слабкості.

Ключові слова: військовослужбовець, бойовий стрес, деформація особистості, психологічні типи воїнів, класифікація стресу.

Блинов А.А. Деформация личности военнослужащих вследствие участия в боевых действиях. В статье охарактеризованы психологические типы военнослужащих, которые в боевых условиях делятся на "задумчивых", "опытных" и "реактивных", а также "старичков", "сломавшихся", "надломившихся", "придурковатых" и "остервенелых". Боевой стресс классифицируется на 1-й, 2-й и 3-й ранги. Первоначальный боевой стресс – это боевой стресс 1-го ранга. К нему относим воинов, которых называют "взрывавшимися", "отважными", "парализованными" и "осмотрительными". Боевой стресс 2-го ранга наблюдается у "надломившихся", а боевой стресс 3-го ранга проявляется у военнослужащих "сломавшихся", "придурковатых" и "остервенелых". Степень